

ΚΟΙΝΩΝΟΥΝΤΕΣ

Communicantes

ταίς χρείαις τῶν ἁγίων κοινωνοῦντες (Rom. XII,13)

Postbus 6016
5002 AA Tilburg
+31 (0)13 5423782
communicantes@xs4all.nl
<http://communicantes.nl>

Dossier Oekraïnerferendum 'Ja'-stemmen uit Oekraïne en Nederland

Met bijdragen van:

- Taras Dobko, Lviv
- Frans Hoppenbrouwers, Tilburg
- Alex Sigov, Kiev
- Mikhailo Tsjerenkov, Lviv/Donetsk
- Stefan Waanders, Vught

Communicantes

Tilburg

2016

Inhoudsopgave

Met enkele treffende citaten

p. 3: Frans Hoppenbrouwers, Tilburg: **Inleiding**

p. 4: Alex Sigov, Kiev: **Oekraïne in tien vragen**

‘Het is belangrijk hier te benadrukken dat radicaal rechts in heel Europa niet met Oekraïne sympathiseert, maar met het Poetin-regime in Rusland!’

p. 7: Taras Dobko, Lviv: **Oekraïne versus Rusland dus in Europa**

‘Oekraïne’s drang naar vrijheid is wat dit land onderscheidt van Ruslands buitenlandpolitieke assertiviteit.’

p. 9: Mikhailo Tsjerenkov, Lviv/Donetsk: **Zonder Oekraïne – geen Europa**

‘Ook Oekraïne moet, op weg naar Europa, veranderen. Oekraïne en Europa hebben elkaar nodig, om zich te verenigen in een vernieuwd gemeenschappelijk doel.’

p. 11: Frans Hoppenbrouwers: **De kerken in Oekraïne en het Geen Pijl-referendum**

‘Met hun gezag, dat religieuze leiders zeker in Oekraïne hebben, willen ze het Nederlandse publiek bewegen “ja” te stemmen tegen het referendum. Wat er hier ook over hun land wordt gedacht of gezegd, zij hebben Nederland nog niet opgegeven.’

p. 13: Stefan Waanders, Vught: **Associatieverdrag voorkomt vluchtelingenstroom uit Oekraïne**

‘Als het waar is dat de democratie niet voor bange mensen is, dan is de vraag die nu centraal staat of wij de democratie nog wel aandurven. Dit betekent dat het referendum op 6 april ons voor de keuze stelt of wij speler worden in de veranderende wereld, dan wel afscheid nemen van de wereldgeschiedenis en onszelf degraderen tot speelbal. Laten wij die keuze alleen aan de tegenstanders over?’

p. 15: **Appèls / Wat vinden de Oekraïners eigenlijk zelf?**

Met verwijzingen naar oproepen van het Oekraïense middenveld om ‘ja’ te stemmen.

Inleiding

Frans Hoppenbrouwers, Tilburg

Hoor ik een luide 'nee'-stem in het referendumdebat, bijvoorbeeld die van Harry van Bommel van de SP, dan denk ik meteen terug aan de zomer van 2015. Toen was Anna, mijn schoonzus uit Oekraïne, in Nederland op bezoek. Zij had op een dag een Skypegesprek met een oudere, gepensioneerde nicht in Smolensk (Rusland).

Het gesprek ging onder andere over de omwentelingen in Oekraïne.

Anna had in Kiev deelgenomen aan de protesten tegen president Viktor Janoekovitsj. Ze was erbij geweest, maar desondanks ging haar nicht omstandig uitleggen wat er precies in de Oekraïense hoofdstad was gebeurd.

Dat Anna het uit eerste hand had en de nicht moest vertrouwen op de Russische media deed er helemaal niet toe. Het legde geen gewicht in de schaal.

In Oekraïne had een fascistische coup plaats gevonden en het land zat in het slop. En hoe jammer was het toch dat broedervolken die zó bij elkaar hoorden, nu als vijanden tegenover elkaar stonden. Dit was allemaal de schuld van raddraaiers die vanuit het buitenland waren gefinancierd en opgestoot!

Alle idealisme, positieve en veranderingsgezinde emotie was weggefilterd of herleid tot externe manipulatie en kwade intenties, in binnen- en buitenland.

Ook al zijn de kritieken van Harry van Bommel en anderen met retorische ornamenten versierd, welbeschouwd echoot daarin de Russische propaganda na, die mijn verre, aangetrouwde familielid in Smolensk in 2015 met zoveel aplomb naar voren bracht.

Ik mag hopen dat ik ongelijk heb, maar zou het komen omdat de verre nicht in Rusland min of meer hetzelfde ideologisch kader deelt met iemand als Harry van Bommel. Zij is een *homo sovieticus* – een sovjetmens – hij is lid van een partij die gesticht is op maoïstische grondslag.

Hoe het ook zij, de 'discussie' over de associatie-overeenkomst tussen Europese Unie en Oekraïne heeft groteske proporties aangenomen. Daarom lijkt het gepast u een handreiking te geven, die u weer met beide benen op de grond zet. Dit dossiertje wil daarbij helpen. Het wil u er toe bewegen op 6 april 2016 uw stembusgang te maken en volmondig 'ja' te stemmen.

De auteurs in dit dossier zijn kerkelijk en Europees geëngageerde Oekraïners en Nederlanders en worden van harte bij u aanbevolen.

Frans Hoppenbrouwers is medewerker van de stichting Communicantes te Tilburg. Communicantes beweegt zich op het gebied van uitwisseling en dialoog met onder andere de rooms-katholieke kerk en gelovigen in Oost-Europa. Daarbij staat het thema vrede en verzoening centraal.

Oekraïne in tien vragen

Alex Sigov, filosoof, Kiev

De ogenschijnlijk onoplosbare situatie in het Midden-Oosten, het groeiende vluchtelingenprobleem, terreurdaden in het hart van Europa, een politieke en een economische crisis hebben de Europese Unie in hun greep.

Zien de Oekraïners dan niet hoe de westerse beschaving vandaag worstelt met deze en vele andere uitdagingen? Wat wil Oekraïne, een land dat we gisteren nog slechts met moeite konden aanwijzen op de geopolitieke kaart? En wat heeft dit land met 45 miljoen mensen Europa te bieden? De problemen waarmee Oekraïne nu kampt lijken vaak ongelooflijk vreemd, in essentie nauwelijks te begrijpen.

Laten we een paar belangrijke vragen doornemen.

1. Hoe is het allemaal begonnen?

In de winter van 2013 kreeg mijn land te maken met een revolutie, 'de revolutie van waardigheid', die er niet op gericht was om de bestaande machtsverhoudingen omver te werpen, maar om de naleving van de rechten van de Oekraïners veilig te stellen. Demonstranten drongen er op aan dat toen president Viktor Janoekovitsj zijn belofte zou waarmaken en associatieverdrag met de Europese Unie te ondertekenen. De president reageerde met geweld, wat eindigde met meer dan 100 doden die vielen op en rond het Maidan Nezaleznosti (Onafhankelijkheidsplein) in Kiev.

2. Wilden de burgers van Oekraïne alleen maar naar Europa, omdat ze hoopten op een gemakkelijk leven in welstand?

Nee, dat wilden ze niet. Het associatieverdrag was vooral belangrijk voor het goede functioneren van ons rechtssysteem en was niet gericht op het verkrijgen van het EU-lidmaatschap. Na de ineenstorting van de Sovjet-Unie en net als alle nieuwe landen die toen ontstonden, noemde Oekraïne zich een democratie, maar voerde geen politieke, economische en, belangrijker nog, juridische hervormingen door. Het resultaat was corruptie, een neiging tot autoritarisme en grote economische en politieke invloed van de oligarchen. Het maatschappelijk middenveld (*civil society*) was grotendeels afwezig. In die context vormde de associatieovereenkomst het startpunt voor hervorming van de wetgevende, uitvoerende en controlerende machten. Het was, kortom, een kans om 'de onfeilbare wet te laten spreken'!

3. Was de oorlog een gevolg van intolerantie in de samenleving?

Zeer zeker niet. Hoewel de meerderheid uit de centrale en westelijke regio's afkomstig was, kwamen demonstranten op de Maidan uit alle regio's van Oekraïne. Een helft sprak Oekraïens, de andere Russisch. Na bloedige schietpartijen op en rond het plein, vluchtte president Janoekovitsj in februari 2014 naar Rusland, en het Parlement was het enige legitieme gezag. De eerste wet was een populistische geste. Om demonstranten te behagen en toont het de pro-Oekraïense oriëntatie, wilde de parlementariërs de wettelijke status van de nationale minderheidstalen afschaffen. Wat deden de mensen op het plein? Ze kwamen naar het Parlement en vroegen dat de wet niet wordt aangenomen, omdat de rechten van veel burgers zou worden geschonden.

Meer dan 20 jaar na de ineenstorting van de Sovjet-Unie leefden de Oekraïners vreedzaam samen. Oorlog was het gevolg van directe interventies van Rusland op Oekraïens grondgebied: eerst de bezetting van de Krim, dan de invasie in het oosten van het land.

4. Waarom is destabilisering van Oekraïne winstgevend voor Rusland?

Rusland wil invloed uitoefenen op de interne aangelegenheden van Oekraïne en wil de hervormingen frustreren, die nodig zijn om corruptie te overwinnen en het maatschappelijk middenveld te ontwikkelen. Deze hervormingen vormen een direct gevaar voor Rusland. Als

Oekraïne zich met succes losmaakt van het Sovjet-verleden, dan betekent dat, dat zo'n transformatie ook in Rusland zelf mogelijk is.

Poetin, die al meer dan 15 jaar aan de macht is, kan niet toestaan dat het buurland een voorbeeld van succesvolle hervormingen wordt.

5. Waarom doet een instabiel Oekraïne afbraak aan Europa?

Voor het eerst sinds het einde van de Tweede Wereldoorlog heeft een Europese staat grondgebied bezet van een andere soevereine staat. Rusland schonden daarmee alle internationale verdragen. Zo werd zichtbaar dat machtpolitiek het gezag van internationale overeenkomsten te boven gaat.

Rusland wil niet alleen aantonen dat allianties als de Europese Unie obsoleet zijn, maar ook aantonen dat ideeën als vertrouwenspolitiek, samenwerking en openheid uiteindelijk waardeeloos zijn.

6. Hoe draagt een stabiel Oekraïne bij tot Europa?

Als gezegd, Oekraïners zijn zich er van bewust dat de Europese Unie een crisis doormaakt, niet alleen economisch, maar ook politiek en ideologisch. Toch ziet Oekraïne in Europa meer dan alleen een geografische afgegrensd bouwwerk – het is bovenal een beschavingskeuze. Mijn land richt zich tot zijn westerse partners en zegt: *kijk, de waarden die u voor uw gevoel enkel op nog op papier belijdt, zijn nog altijd levensvatbaar en de moeite waard!* Hier ligt de voornaamste dynamiek en betekenis van de revolutie van de waardigheid. Een levend maatschappelijk middenveld, gebaseerd op solidariteit en verantwoordelijkheidszin, vormt de enige mogelijke uitweg uit politieke apathie en besluiteloosheid. Oekraïne wil aantonen dat de waarden die in de Europese Grondwet verankerd liggen als basis kunnen dienen voor een stabiele, eigentijdse samenleving. Dit is ook de reden waarom Oekraïne meer nodig heeft dan alleen maar 'platte' financiële steun. Er bestaat vooral behoefte aan gedeelde solidariteit op basis van een gemeenschappelijk wereldbeeld.

7. Het oosten van Oekraïne is verdeeld in vijandschap – maken hervormingen een kans?

Ja, kansen zijn er. Een reeks hervormingen wordt nu al zichtbaar: politiehervorming, de wijziging van de arbeidswet met een verbod op discriminatie en de opening van de archieven over de repressie tijdens de Sovjet-Unie. Andere hervormingen beginnen nu maar vragen een lange adem. Het is duidelijk dat implementatie een sterke politieke wil vereist en die ontbreekt het Oekraïense politici maar al te vaak. Zo roepen zij bijvoorbeeld de militaire operaties in het oosten van het land aan als excuus voor hun inertie.

Alleen een politiek van beslissende hervormingen kan de weg uit de crisis wijzen en transparante en efficiënte samenwerking tussen autoriteiten, maatschappelijk middenveld en buitenlandse partners mogelijk maken. Het is een kans om nieuwe waardevolle ervaringen op te doen via dialoog en echte samenwerking, bijvoorbeeld op het gebied van onderwijs, cultuur, sociale en juridische initiatieven. Uiteindelijk zijn het de Oekraïners zelf die het moeten doen, maar de nieuwe civil society heeft uw steun nodig.

8. En als nu 'het uur U' is, waarom gaan veranderingen zo langzaam?

Zoals ik al opmerkte, hervormingen vragen om een sterke politieke wil en een nauwe samenwerking van de wetgevende, uitvoerende en controlerende machten. Helaas zien we die eenheid vaak niet. Er zijn verschillende verklaringen mogelijk: de oligarchen blijven de autoriteiten beïnvloeden (vaak zitten ze op machtige posities); een sterke Russische lobby in de Oekraïense politiek, en nieuwe, idealistisch mensen die staan voor transparantie van hervormingen vinden het moeilijk om corruptie het hoofd te bieden. Al deze motieven zijn met elkaar vertakt.

9. Waarop mogen wij hopen?

Er bestaat een sterke, nieuwe factor die kan bijdragen tot vernieuwing: na Maidan is in Oekraïne de civil society geboren en die is klaar en bereid om het initiatief te nemen en verantwoordelijkheid te dragen. Het grootste probleem waar activisten, vrijwilligers en vertegenwoordigers van maatschappelijke organisaties nu tegen aan lopen is het probleem van de tijd. Aan een kant is er geen tijd te verspillen en moeten hervormingen plaats vinden, maar aan de andere zijn tijd en geduld nodig opdat hervormingen en burgerparticipatie wortel schieten, ook in de hoofden van mensen.

Daarom heeft Oekraïne Europese steun nodig: om niet alleen met zichzelf te blijven en om voor eens en altijd te breken met het Sovjet-verleden.

10. Tot slot: hoe nationalistisch zijn de Oekraïners?

Het is belangrijk hier te benadrukken dat radicaal rechts in heel Europa niet met Oekraïne sympathiseert, maar met het Poetin-regime in Rusland! Veelzeggender is echter de geringe steun van de Oekraïense kiezers. Bij de presidentsverkiezingen in mei 2014 verzamelden de twee nationalistische kandidaten minder dan twee procent van de stemmen. De Russische bezetting van de Krim was een tragedie vooral voor de Krim-Tataren die er nu vervolgd worden. Maar de etnische Oekraïners voelen zich niet enkel slachtoffer maar ook verantwoordelijk om hen te helpen en verdedigen. Tijdens het *Eurovisiesongfestival 2016* zal de Krim-Tataarse Jamala Oekraïne vertegenwoordigen.

In de Sovjet-Unie leefde Oekraïne geïsoleerd van de vrije wereld. Nu is er grote behoefte aan echte ontmoeting, culturele uitwisseling om stereotypen en propaganda te helpen overwinnen en eenheid in verscheidenheid op waarde te schatten. De burgers van Charkiv denken graag terug aan de Oranje-supporters die tijdens *Euro 2012* hun stad bezochten. En natuurlijk, in iedere samenleving is er vraag naar populisme, vooral in tijden van sociale omwenteling en verwarring. Maar in de afgelopen jaren is een kritieke massa ontstaan die weigert zich achter primitieve slogans van xenofobe angst te scharen om hun eigen identiteit op te poetsen.

Het is dan ook belangrijk en interessant te zien dat de Russische agressie geen voedsel gaf aan haat tegen Russen. Oekraïners zien duidelijk het verschil tussen het Poetin-regime en Rusland als een land dat lijdt onder autoritarisme.

Alex Sigov is filosoof en promoveert bij de Nationale Academie van Wetenschappen en de universiteit van Lyon. Verder werkt Sigov als uitgever bij de Oekraïense wetenschappelijke en onderzoeksuitgeverij 'Letter en Geest' (Doech i litera). Hij is burgeractivist en nam deel aan de revolutie van de waardigheid.

Oekraïne versus Rusland dus in Europa *

Taras Dobko, filosoof, Lviv

De politieke elite van het moderne Rusland – radicaal en gematigd – blijft Oekraïne zien als een onvoorwaardelijk onderdeel van de Russische cultuur en van Slavisch-orthodoxe beschaving. Daarbij wordt verondersteld dat er eigenlijk maar één Russische natie bestaat.

Die ene natie werd door het uiteenvallen van de Sovjet-Unie in 1991 ten onrechte opgedeeld, aldus de Russische elite, maar zal in de toekomst weer worden herenigd. Waar de vertegenwoordigers van deze visie op Oekraïne mogelijk verschillen is de specifieke wijze en intensiteit waarin Russische wereld – Russische beschaving – Russische Gemeenebest – vorm gaat krijgen.

In de opvatting van de Russische president Vladimir Poetin moest de inval in Oekraïne in 2014 het de Russisch sprekende deel van de bevolking mogelijk maken om haar taalkundige, etnische en culturele loyaliteit te verkiezen boven haar politieke loyaliteit aan de Oekraïense staat en grondgebied. Daarmee hield Poetin zichzelf echter voor de gek. Zijn aanname bleek onjuist. De Russisch sprekende inwoners leken in overgrote meerderheid weinig op overtuigde lidmaten van de Russische wereld die hun taal hoger zouden schatten dan hun politieke identiteit.

Tegen de achtergrond van het Poolse succes om stabiliteit te brengen in de betrekkingen met de historische burens, steekt de Russische aanpak in Oekraïne flets af en wordt het falen ervan zonneklaar. Er bestaat namelijk een verbijsterend verschil tussen de Russische buitenlandse politiek jegens verloren gegaan historisch grondgebied en etnische bevolking in Oekraïne en de Poolse benadering. Die werd voorbereid door de politieke activist Jerzy Giedroyc (1906-2000) en uitgewerkt en toegepast door de Poolse minister van Buitenlandse Zaken Krzysztof Skubiszewski (1989-1993). Giedroyc's Oost-Europa programma ging er van uit dat na het uiteenvallen van de Sovjet-Unie niet alleen Polen maar ook Oekraïne, Litouwen en Wit-Rusland soevereine natiestaten zouden worden.

Bovendien was dit programma gespeend van nostalgie naar de Pools-Litouwse Gemeenebest van de 17e en 18e eeuw. Sentimentele redenen – want sympathie bestond wel degelijk voor historische 'oplossingen' – mochten niet de doorslag geven maar pragmatische gronden. Oekraïners of Litouwers konden immers een streven naar het herstel van historische grenzen zien als een vorm van Pools imperialisme, terwijl deze landen, aldus Giedroyc, nu als gelijkwaardige naties moesten worden behandeld.

Vreedzame opbouw

Binnen dit programma beschouwde de Poolse staat de rechten van Polen in het buitenland als culturele rechten van burgers van een ander land. Het programma benadrukte dat het lot van minderheden een binnenlandse aangelegenheid is van soevereine staten. Bij gevolg verschilde de uitkomst van de Poolse benadering van de Russische. Polen heeft niet geprobeerd om haar politieke gemeenschap op te rekken tot de Poolse bevolking in Oekraïne, Wit-Rusland en Litouwen. Ook zijn territoriale kwesties van meet af aan van de politieke agenda geweerd. Het is dan ook moeilijk de Poolse bijdrage te overschatten, waar het gaat om de vreedzame opbouw van de nieuwe politieke orde in Oost-Europa na 1991 en het ontstaan van nieuwe onafhankelijke landen als Oekraïne, Wit-Rusland en Litouwen.

Wie deze aanpak vergelijkt met de Russische benadering, kan de Poolse aanpak voor Oost-Europa alleen maar bewonderen. Want wat te denken van herhaalde verklaringen van Ruslands hoogste ambtenaren over de territoriale abnormaliteit van Oekraïne? Van claims op de Russisch sprekende bevolking in de Baltische landen, het zogenaamde 'nabije buitenland'? Of van Ruslands idee dat Oekraïne een in de geschiedenis verwaald 'Russisch' land omdat zowel Rusland als Oekraïne 'afstammen' van de Kyiv Rus.

Het is belangrijk om de twee tegengestelde paradigma's onder de buitenlandpolitieke insteek van Poetin en Giedroyc naar Oekraïne te vertalen. De eerste veronderstelt een gemeenschappelijke Oost-Slavische oorsprong en ononderbroken gemeenschappelijk lot,

terwijl de tweede erkent dat Oekraïne daarvan onderscheiden is en een eigen ontwikkeling doormaakte. Met andere woorden, Oekraïne is een echte proeftuin waar duidelijk kan worden dat Rusland afziet van zijn gemoderniseerde imperiale ambities en oprecht postimperiale betrekkingen ontwikkelt met zijn buurlanden. Oekraïne zelf moet praktische consequenties trekken uit een inzicht van de twintigste-eeuwse filosoof en historicus Vjatsjeslav Lipinski een Poolse edelman met een pro-Oekraïense inborst. Lipinski tekende het fundamentele onderscheid tussen Oekraïne en Rusland: 'Niet de taal, niet de stam, niet het geloof en evenmin de zin van de boer om het landgoed van zijn meester toe te eigenen. .. maar een ander politiek systeem dat door de eeuwen heen ontstond, een andere... methode om de heersende klasse te organiseren, een andere relatie tussen de hogere en lagere standen, tussen staat en samenleving – tussen wie regeert en wie geregeerd wordt.'

Win-win logica

Andrew Wilson, auteur van *The Ukrainians. Unexpected Nation*, lijkt het met Lipinski eens te zijn: 'Ook al wil ik niet suggereren dat de moderne Oekraïense identiteit eigenlijk van een idee afstamt – de aan de tsaristische autocratie tegengestelde Kozakkenvrijheid – toch kan men argumenteren dat die belangrijker was dan alleen maar etnische afstemming of religie.' Zo gezien, blijkt Lipinski's visie ruimer dan het Oekraïense nationalisme dat toebehoren aan de natie louter op etnische en taalkundige kenmerken schoeit en niet op politieke identificatie.

Ook kenmerkend voor Oekraïne is de gerichtheid op Europa en het Westen, die natuurlijk oogt en niet van buitenaf opgelegd. De geleerde Mikhailo Drahomanov (1841-1895) zag Oekraïne als onderdeel van een toekomstige Europese federatie. Europa was voor Drahomanov een ruimte, waar Oekraïne en Rusland hun problemen kunnen oplossen volgens een win-win logica in plaats van een zero-sum game, waarin evenveel verloren gaat als wordt gewonnen. De opbouw van een politieke natie en het eigen maken van het Europese ethos veronderstelt echter wel de bereidheid om de Oekraïense geschiedenis te herschrijven en daarbij alle etnische groepen in te sluiten.

Drang naar vrijheid

Wat is een mogelijk scenario voor de toekomst van Oekraïne? Gaat het lukken pluralisme een plek te geven? Lukt het om die historische meervoudigheid zelfs te vieren? Slaagt het land erin de potentiële kracht te ontdekken van het ethos van *E pluribus Unum* (van velen één)? Of wordt de nog altijd doorlopende confrontatie van nationale versus keizerlijke-Russische identiteit beslecht met een Quebecisering en wordt Donbas een Russisch sprekende enclave? Of zal misschien de open Kiev-Oekraïense traditie alsnog naar voren treden en de leiden tot een consolidatie van het Oekraïense volk? Etnisch bestaat de bevolking van Kiev voor 80 procent uit Oekraïners, maar als gevolg van het onderwijsbeleid van de Sovjet-Unie, dat 70 jaar de dienst uitmaakte, spreekt 70 procent Russisch als eerste taal. Toch stemde 80 procent van de hoofdstad altijd al voor pro-Europese partijen. Daarom ook moet duidelijk zijn dat Russisch spreken of geboren zijn in een Russisch sprekende regio nog niets over je politieke kleur zegt.

Welke richting Oekraïne ook op gaat, de niet-onderhandelbare principes bij zelfdefiniëring en zelfbeschikking zijn nu: vrijheid als politieke waarde en de vormgeving ervan in een efficiënt democratisch bestel, het idee van een politieke multi-etnische natie en het koesteren van diversiteit, de principiële openheid voor Europa en het vermogen om oost en west samen te binden. Oekraïne's drang naar vrijheid is wat dit land onderscheidt van Ruslands buitenlandpolitieke assertiviteit.

Dr. Taras Dobko is grieks-katholiek, filosoof en vice-decaan van de Oekraïense Katholieke Universiteit in Lviv.

* Eerder verschenen in *Oekraïne Magazine. Speciale referendumentitie*, voorjaar 2016, p. 36-37.

Zonder Oekraïne – geen Europa *

Mikhailo Tsjerenkov, theoloog, Lviv/Donetsk

Oekraïne gaat naar Europa, naar een Europa dat niet meer bestaat. Soortgelijke analyses hoor je steeds vaker van Oekraïense en internationale deskundigen. Eurorealisme wordt meer en meer de dominante trend.

Dit realisme betwist niet persé de juistheid van de gekozen richting – de integratie van Oekraïne in Europa – maar verduidelijkt de situatie aan de grond met realistische beelden: beelden van Europa en van Oekraïne. Dit realisme is erg belangrijk, denk ik. Niet alleen Oekraïne maar ook Europa vormen nu een flexibel geheel dat in overgangssituatie verkeert en pas wanneer we dat zien, beginnen we te begrijpen hoe grensverkeer tussen Europa en Oekraïne kan veranderen en hoe corrigerende beelden tot toenadering kunnen leiden, tot wederzijdse verrijking en versterking.

In de herfst van 2013, toen de associatie-overeenkomst tussen Oekraïne en de Europese Unie heet nieuws werd, deed de Oekraïense Raad van kerken en religieuze organisaties een oproep aan alle gelovigen. De kerkleiders gaven hun steun aan Europese integratie, maar waarschuwden ook voor mogelijke problemen. 'Naar onze mening is de toekomst van Oekraïne – om een onafhankelijke staat onder de vrije Europese naties te zijn – op natuurlijke wijze verbonden met haar historische wortels.' Verder moest het de Oekraïners duidelijk zijn dat het moderne, verenigde Europa niet alleen verdiensten telt. 'Ook vele zaken behoeven verandering of correctie – net als in ons eigen Oekraïense huis trouwens.' Hier is het belangrijk twee dingen te onderstrepen. Volgens de kerkleiders is Oekraïne historisch en geografisch deel van Europa. Maar Europa is niet iets wat er al is, wat af is, maar iets waaraan we met vereende krachten moeten werken, met gelijkgestemden, inclusief Oekraïners. En wat destijds daarover gezegd werd tijdens de Revolutie van de Waardigheid op het Majdanplein en de daaropvolgende Russische agressie heeft niet aan relevantie ingeboet. Integendeel, het heeft veel aan het huidige debat bijgedragen. Zoals in de herfst van 2015, toen het Oekraïense parlement anti-discriminatie amendementen aannam in ruil voor een soepele visumregeling met de Europese Unie.

Eigen identiteit

De Oekraïense kerken hebben zich actief verzet tegen deze 'uitruil', waardoor niet-traditionele benaderingen van het begrip geslacht en huwelijk voet aan de grond kregen. 'Juist omdat Oekraïne deel uitmaakt van Europa menen we dat de inwoners niet minder recht hebben dan andere leden van de Europese familie op een eigen identiteit en traditionele, spirituele en culturele waarden', verklaarde onlangs patriarch Filaret, hoofd van de Oekraïens-orthodoxe kerk van het patriarchaat van Kiev. Anders gezegd, de Oekraïense kerken combineren hun inzet voor Europese integratie met trouw aan eigen tradities. Oekraïne ziet zichzelf dus als deel van Europa.

Het wil de voordelen van de Europese beschaving en cultuur omarmen, maar is niet bereid haar eigen spirituele tradities op te offeren. Natuurlijk, inhoud en waarde van deze eigen tradities moeten verder en beter worden verduidelijkt, omdat het Oekraïense christendom vooral in naam bestaat en concrete verwijzingen naar tradities en waarden vaak geen weerklank vinden bij de Oekraïners zelf. De vraag over de rol en betekenis van bestaande en ontbrekende Oekraïense tradities lijkt erg relevant. Het feit dat de betrekkingen tussen Oekraïne en Europa een bilateraal karakter hebben aangenomen, is onvoorwaardelijk te danken aan de Oekraïense kerken. Ze durfden het aan om iets in de waagschaal te stellen: om de eigen Oekraïense waarden te vinden en te delen.

Arme oosterburen

Politiek en samenleving zien in Europa slechts een set van burgerlijke voordelen die ze met grote Oekraïners niet alleen zien als mensen die iets nodig hebben, niet alleen als ontvanger, maar ook als eigenaar, niet alleen als mensen met tekortkomingen, maar ook

met potentieel. En dit geldt niet alleen op religieus of cultureel gebied, maar ook op andere gebieden. Op z'n minst is Oekraïne een stukje van de Europese puzzel, die wanneer het ontbreekt niet compleet is en waardoor Europa niet volledig zichzelf kan zijn. In cultureel opzicht vormt Oekraïne een unieke synthese van oosters en westers christendom. En wanneer de Oekraïense orthodoxie zich definitief losmaakt van haar centrum in Moskou kan ze een creatieve rol spelen in die relatie tussen oost en west. Hoogstwaarschijnlijk komt er een toenadering van deze nationale orthodoxe kerk tot de meer op het westen georiënteerde Grieks-katholieke kerk. Die convergentie van twee grote religieuze tradities gaat belangrijke, kritische gevolgen hebben voor de Russische en Europese religieuze geopolitieke ruimte.

Ook zal het nieuw elan geven aan de relaties tussen de patriarch van Constantinopel en de paus van Rome die dezelfde Europese oriëntatie delen. Dit experiment – de ontmoeting van oost en west – kan op Oekraïens grondgebied plaats hebben. De terugkeer van de Oekraïense orthodoxie (en andere tradities) in een Europese context betekent hoe dan ook een aanzienlijke versterking en pluriformisering van de christelijke component van de Europese identiteit.

Graanschuur

Economisch potentieel is er echter ook. Oekraïne kan mogelijk haar helaas lang verloren status van 'graanschuur van Europa' terugveroveren, want het landbouwareaal is groot en vruchtbaar. Hier investeren biedt het internationale bedrijfsleven niet alleen perspectief op goede rendementen, maar ook een garantie voor meer voedselzekerheid in de gehele regio. Oekraïne als graanschuur van Europa zou ook de opleving van het internationale transportsysteem stimuleren, dat begunstigd wordt door de geografie van het land, de planologische infrastructuur en de aanwezigheid van zee en rivieren. Oekraïne vormt een natuurlijke en noodzakelijke voortzetting van Europa naar het oosten, zowel geografisch als economisch.

Militair-politiek vervult Oekraïne al de functie van grenswachter van Europa en weerstaat het land moedig de aanvallen vanuit het oosten en noord-oosten. Daar ligt dan ook een echte Europese grens die cultureel, historisch, politiek en militair van aard is. Het inzicht dat Oekraïne een grensland is, maakt de weg vrij om beter te zien wat het deelt met Europa, wat eerder aanstootgevend is en wat onevenwichtig. Zonder Oekraïne zijn de grenzen van Europa kwetsbaar, niet omdat er geen volgende scheidslijnen zouden bestaan, maar omdat die niet het karakter hebben van een natuurlijke afgrenzing. Die grenzen zijn dus zwak en plooibaar, meer een douaneformaliteit dan een bescherming.

Gezien het bovenstaande moet het niet zo moeilijk zijn in te stemmen met de slogan 'Oekraïne gaat naar Europa, naar een Europa dat niet meer bestaat', want zonder Oekraïne bestaat Europa niet. Het bestaat niet als een compleet geheel en het is evenmin toekomstbestendig. En omdat Oekraïne ook Europa is, blijft Europa onvoltooid. Met de komst van Oekraïne, moet Europa anders worden. Ook Oekraïne moet, op de weg naar Europa, veranderen. Oekraïne en Europa hebben elkaar nodig, om zich te verenigen in een vernieuwd gemeenschappelijk doel.

Dr. Mikhailo Tsjerenkov is baptist, theoloog en gewezen hoofd van de Donetsk Christian University die in 2014 door pro-Russische terroristen van de kerk werd afgenomen. Hij doceert nu filosofie aan de Oekraïense Katholieke Universiteit en is vice-president strategie en educatie van 'Mission Eurasia'.

* Eerder verschenen in *Oekraïne Magazine. Speciale referendumeditie*, voorjaar 2016, p. 16-17.

De kerken in Oekraïne en het Geen Pijl-referendum *

Frans Hoppenbrouwers, stichting Communicantes

Nu het 'Oekraïne-referendum' van 6 april 2016 steeds meer in zicht komt, neemt de spanning toe, ook in het land dat lijdend voorwerp is van onze volksraadpleging en dan vooral onder de veranderingsgezinde krachten. Tot die laatste groep behoren ook kerk, synagoge en moskee. De aankondiging van de door Geen Pijl afgedwongen consultatie leidde daar eerst tot ongeloof en nu toch vooral ontzetting over wat er in Nederland gaande is. Ook omdat juist bij ons de gevolgen van de crisis in Oekraïne, in de vorm van MH17, zo hard zijn aangekomen.

Door de politieke en militaire crisis in Oekraïne zijn kerk, synagoge en moskee twee jaar geleden nader tot elkaar gekomen en die verbondenheid bestaat tot vandaag de dag. Niet heel erg verwonderlijk, want die band werd bijna letterlijk in vuur gesmeed op het Onafhankelijkheidsplein in Kiev. Samen hebben gelovigen van alle gezindten en uit alle wereldgodsdiensten er geprotesteerd tegen de weigering van pro-Russische president Viktor Janoekovitsj om het associatieverdrag met de Europese Unie te ondertekenen. Als gevolg van het protest vluchtte de brutale en gewelddadige Janoekovitsj eind februari 2014 naar Rusland.

In de winter van 2013-2014 stond op het plein, tussen de brandende barricaden, een grote kapeltent, waar gelovigen, christenen en niet-christenen en ook ongelovigen voor een schietgebedje, een biechtgesprek of een liturgieviering bijeen kwamen om zich opnieuw op te laden. Die tent was een krachtig symbool van grote eensgezindheid. Bijeenkomsten op het ijzig koude plein gingen gepaard met oecumenisch gebed waaraan ook de orthodoxe kerk van het patriarchaat van Moskou deelnam. Vanuit alle regio's van Oekraïne en de buurlanden waren demonstranten toegestroomd.

Waardigheid

'Waardigheid' was het parool van de geweldloze opstand tegen president Janoekovitsj. Het was ook niet voor niets dat de demonstranten de oproerpolitie begroetten met de kreet 'slaven, slaven'. In hun ogen hadden ordehandhavers, die tijdens de protesten een flinke loonsverhoging ontvingen, hun ziel aan de zittende macht verkocht. 'Revolutie van waardigheid' is daarom de gebruikelijke aanduiding voor de gebeurtenissen van 2013-2014. Een waardig leven, vrij, niet onderworpen, daar ging het om. En voor de verandering wonnen deze keer de 'good guys' het pleit: Oekraïne kon haar pro-Europese ambities gaan waarmaken.

De leider van de met Rome verbonden Grieks-katholieke kerk, groot-aartsbisschop van Kiev-Halitsj Svjatoslav Sjevtsjoek vatte de gebeurtenissen in het najaar van 2014 als volgt samen. 'De Oekraïners reizen op een moeizame pelgrimsweg die hen leidt van post-Sovjet-angst naar vrijheid en door God gegeven waardigheid. Getraumatiseerd door wereldoorlogen, door bruin en rood totalitarisme en genocide, wensen zij voor zichzelf een rechtvaardige samenleving en een democratische, Europese toekomst.'

Spel

Eigenlijk is alles wat na de 'revolutie van waardigheid' kwam onderdeel van een lang uitgesponnen propagandaspel, dat met Oekraïne zelf weinig te maken heeft. De door Rusland ontketende 'burgeroorlog' in het oosten van het land, de Russische bezetting van de Krim, MH17 en het Russische rookgordijn rond het luchtvaartonderzoek. Om schendingen van de internationale rechtsorde te rechtvaardigen trok het Kremlin een niet bestaande fascistische revolutie in Kiev uit de kast. In juni 2014 voelde de Grieks-katholieke bisschop van Parijs Boris Goedzjak zich genoodzaakt een aantal Nederlandse collega-bisschoppen daarover bij te praten.

Het Geen Pijl-referendum sluit op die propaganda aan en heeft weinig te maken met Oekraïne of met het associatieverdrag. Wel gaat het om eenzijdige beelden die we maken

van een land ver weg. Die beelden worden vervolgens gemixt met onze frustraties en angsten. Onze meningen worden geijkt aan de waarde die we hechten aan de relatie Rusland-Europa, aan de irritaties over het Europese en het Nederlandse politieke bestel, en aan onze rode lap-reflexen bij het woord 'fascist'. Oekraïne en haar inwoners worden ontmenselijkt en ontvoegd.

Overvraagd

Nu is het trouwens niet zo dat de Oekraïense religieuze leiders naïef zijn over hun land. Ook voor hen is klip en klaar dat het land niet bepaald onder een gunstig gesternte staat. In Oekraïne ging het al niet erg voorspoedig en de oorlog heeft uiteraard een enorm negatieve uitwerking gehad. Met Krim en Donbas gingen twee economische centra verloren en 2,5 miljoen vluchtelingen moesten elders in het land onderdak krijgen. De maatschappelijke nood laat zich goed illustreren met het budget van de Grieks-katholieke Caritas, dat in drie jaar tijd van circa 1,5 miljoen naar 15 miljoen euro steeg. In 2015 sprak groot-aartsbisschop Sjevtsjoek over 'de ergste humanitaire catastrofe in Oekraïne sinds het einde van de Tweede Wereldoorlog.'

En natuurlijk, er is een enorme corruptie gaande: moeilijk te stoppen maar met een eigen logica. Wanneer dienstverleners zoals de staat niet langs geijkte kanalen leveren wat ze moeten leveren, zoeken producenten en consumenten informeel hun eigen, slinkse wegen. Dat positieve veranderingen toch plaats vinden, is in de gegeven situatie al een klein wonder. Verdient het land misschien daarom niet ook steun bij alle politieke, economische, sociale en juridische hervormingen?

Oproepen aan Nederland

Na de Oranjerevolutie in 2004 die vooral een West-Oekraïens 'feestje' was en al gauw, ook door gebrek aan ruimhartige buitenlandse steun, in elkaar zakte, heeft de 'revolutie van waardigheid' meer laten zien. De strijd voor een geregeld en zinvol leven op Europese voet wordt breed gedragen in de Oekraïens samenleving, in de westelijke en in de oostelijke regio's. Het laat zien dat Oekraïne een anders gestemd, meer Europees land is dan bijvoorbeeld Rusland of Wit-Rusland.

Ditmaal is de combinatie van pro-Europese krachten even opmerkelijk als indrukwekkend. Oproepen van religieuze en seculiere joodse leiders, van oud-dissidenten en slachtoffers van de communistische repressie en van de LGBT-gemeenschap om 'ja' te stemmen zijn al naar ons uitgegaan.

En nu hebben ook de religieuze leiders van Oekraïne zich onder dit bonte gezelschap geschaard. Op 29 maart 2016 kwam een interreligieuze delegatie naar Nederland met onder andere opperrabbin Jakov Dov Bleich, orthodoxe patriarch Filaret, groot-aartsbisschop Svjatoslav Sjevtsjoek, de katholieke aartsbisschop van Kiev, Peter Maltsjoek, mufti sjeik Akhmed Tamim, de adventist Stanislav Nosov en de baptist en vice-voorzitter van het Oekraïense Bijbelgenootschap Anatoli Raichinets.

Met hun gezag, dat ze zeker in Oekraïne hebben, willen ze het Nederlandse publiek bewegen 'ja' te stemmen tegen het referendum. Wat er hier ook over hun land wordt gedacht of gezegd, zij hebben Nederland nog niet opgegeven.

* Eerder verschenen op de nieuwswebsite katholiek.nl:
<http://www.katholiek.nl/actueel/kerken-oekraïne-en-geen-peil-referendum>

Associatieverdrag voorkomt vluchtelingenstroom uit Oekraïne *

Stefan Waanders, Vught

Het referendum over het associatieverdrag met Oekraïne heeft wereldwijd invloed op de veiligheid. De vraag die op 6 april centraal staat, is of we speler willen worden in een veranderende wereld of onszelf tot speelbal degraderen.

Oekraïne was de dodelijkste plek
ter wereld gedurende de eerste
helft van de twintigste eeuw

Het raadgevend referendum over het associatieverdrag van de Europese Unie met Oekraïne dreigt een tombola te worden: voorstanders blijven weg, tegenstanders gaan stemmen. Dat kan een merkwaardige vertekening geven. Wat is er eigenlijk in het geding?

Het associatieverdrag van de Europese Unie en Oekraïne gaat over veiligheid in Europa en de wereld. Oekraïne was de dodelijkste plek ter wereld gedurende de eerste helft van de twintigste eeuw. Want de Eerste Wereldoorlog, de Russische Revolutie, de georganiseerde hongersnood (Holodomor), de zuiveringen van Stalin en de slachtpartijen tijdens de Tweede Wereldoorlog hebben miljoenen mensen daar het leven gekost.

Aan het einde van die eeuw verklaarde het tussen Europa en Rusland verscheurde Oekraïne zich onafhankelijk, waarna een moeizaam, vaak door corruptie en oligarchie gefrustreerd democratiseringsproces op gang kwam. Nadat de Russisch gezinde president Janoekovytsj het voorgenomen associatieverdrag met de Europese Unie onverwachts afblies, ging in 2013 een deel van de bevolking de straat op om tegen deze ommezwaai te protesteren. De schoten op het Maidanplein, met tientallen doden en honderden gewonden als gevolg, konden deze menigte niet verjagen. Daarop nam de president de benen.

Verdere destabilisatie van
Oekraïne kan een
vluchtelingenstroom op gang
brengen, die een veelvoud is van
het aantal dat thans vanuit Syrië
komt

Eigenbelang

Softpower EU heeft met volharding haar belangrijkste instrument ingezet: een associatieverdrag dat Oekraïne helpt via economische samenwerking haar prille democratie te versterken, de mensenrechtensituatie te verbeteren en de veiligheid te bevorderen. Om zo de opbouw van een samenleving mogelijk te maken die deze bevolking een perspectief van hoop biedt, zoals de EU middels (handels)verdragen ook met twintig andere staten heeft gedaan.

Op dit voornemen van Oekraïne reageerde Rusland met geweld: annexatie van De Krim en een gewapend conflict in Oost-Oekraïne, dat tot op de dag van vandaag voortwoekert als een 'frozen conflict', en de voorgenomen opbouw van haar samenleving verstoort. Het is best mogelijk dat het Westen hierbij inschattingsfouten heeft gemaakt en zich onvoldoende rekenschap heeft gegeven van Russische gevoeligheden. Maar wij mogen onze ogen er niet voor sluiten dat Rusland inmiddels met geweld de soevereiniteit van Oekraïne heeft geschonden, en het conflict in het oosten op elk moment weer kan oppoken om het land verder te destabiliseren.

We kunnen er niet om heen om het associatieverdrag ook in die context te beoordelen. Een eventueel afzien van dit associatieverdrag betekent het ontstaan van een vacuüm. Syrië laat zien welke destructieve krachten daar in gezogen kunnen worden. Verdere destabilisatie van Oekraïne kan een vluchtelingenstroom op gang brengen, die een veelvoud is van het

aantal dat thans vanuit Syrië komt. Dat is niet in ons belang. Maar dit eigenbelang kan alleen in samenwerking behartigd worden en daarvoor hebben wij onder andere de EU.

Wanneer de EU Oekraïne alsnog aan haar lot overlaat, gaat een verontrustend signaal de wereld over dat de nucleaire bewapening kan aanjagen

Kernmacht

Bovendien werd Oekraïne bij onafhankelijkheid door de aanwezigheid van kernwapens op haar grondgebied de vierde kernmacht ter wereld. Bereidwillig heeft het onafhankelijke Oekraïne in 1994 afstand gedaan van achttienhonderd kernwapens, in ruil voor de soevereiniteitsgarantie door de Verenigde Staten, Groot-Brittannië en Rusland. Met de annexatie van de Krim heeft Rusland twintig jaar na dato haar eigen toezegging geschonden. Wanneer nu ook de EU Oekraïne alsnog aan haar lot overlaat, gaat een verontrustend signaal de wereld over dat de nucleaire bewapening kan aanjagen. Noord-Korea zal dat zeker onthouden. En welke staten nog meer?

Natuurlijk zijn wij geschrokken van de heropleving van geopolitiek aan de Europese oostgrens. Die geschiedenis is niet ten einde, zoals sommigen meenden, want zij gedraagt zich niet naar de schema's die wij uitdenken en heeft soms haar eigen meedogenloosheid.

Misschien worden wij slaapwandelaars eindelijk wakker in de werkelijkheid. Met het geweldloze instrument van een associatieverdrag levert de EU een constructieve bijdrage aan de veiligheid en stabiliteit, niet alleen van onze oostgrens, maar ook in de wereld.

Als het waar is dat de democratie niet voor bange mensen is, dan is de vraag die nu centraal staat of wij de democratie nog wel aandurven. Dit betekent dat het referendum op 6 april ons voor de keuze stelt of wij speler worden in de veranderende wereld, dan wel afscheid nemen van de wereldgeschiedenis en onszelf degraderen tot speelbal. Laten wij die keuze alleen aan de tegenstanders over?

Stefan Waanders is oud-directeur van Stichting Thomas More, waar hij het Europa-debat initieerde.

* Eerder verschenen in *de Volkskrant* (29 maart 2016):

<http://www.volkskrant.nl/opinie/associatieverdrag-voorkomt-vluchtelingenstroom-uit-oekraïne~a4271830>

Appèls * / Wat vinden de Oekraïners eigenlijk zelf?

Een niet-representatieve bloemlezing

TAKISJA is a civic initiative aimed at gathering 5000 video messages calling on Dutch citizens to support Ukraine

<http://takisja.eu>

02/03-2016

Appeal to **LGBT community** of the Netherlands in connection with the referendum on the Association Agreement with Ukraine scheduled for 06 April 2016

http://www.lgbt.mk.ua/pdf/2016-02-11_eng_Ukrainian_LGBT_Rada_appeal_to_Dutch_LGBT_community.pdf

11-2-2016

Ukrainian Jewish leaders appeal to Netherlands voters to approve EU trade pact

<http://www.ucsj.org/2016/03/26/ukrainian-jewish-leaders-appeal-to-netherlands-voters-to-approve-eu-trade-pact>

3-3-2016

Former Soviet political prisoners appeal to the Dutch for a YES-vote

<http://euromaidanpress.com/2016/03/11/90204>

11-3-2016

Ukrainian PEN-club appeals to Dutch for solidarity with a new democracy

<http://euromaidanpress.com/2016/03/21/ukrainian-pen-club-appeals-to-dutch-for-solidarity-with-a-new-democracy>

16-3-2016

An appeal from **Ukrainian civil society** to the Dutch people

<http://iwp.org.ua/eng/public/1992.html>

24-3-2016

Wat vinden **de Oekraïners** eigenlijk zelf?

<http://www.nrc.nl/nieuws/2016/03/30/wat-vinden-de-oekraïners-eigenlijk-zelf>

30-3-2016

* 'De woordenlijsten en -boeken van het Nederlands hebben al een lange knipperlichtrelatie achter de rug met het accent grave in appèl.'

<https://onzetaal.nl/taaladvies/advies/appel-appel>